

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
В АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Методичні рекомендації
до практичних завдань та самостійної роботи
для студентів спеціальності
291 "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021

УДК 339.9(292.5+265)(07.034)

M58

Укладачі: О. М. Кузь

А. В. Горбачов

Д. С. Коротков

Затверджено на засіданні кафедри філософії та політології.

Протокол № 1 від 25.08.2020 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Міжнародні відносини в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні
M58 [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних завдань та самостійної роботи для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня / уклад. О. М. Кузь, А. В. Горбачов, Д. С. Коротков. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 40 с.

Подано практичні завдання та плани семінарських занять, що призначені для поглиблення, конкретизації та закріплення знань, отриманих у теоретичній частині навчальної дисципліни. Наведено список основної та додаткової літератури.

Рекомендовано для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня всіх форм навчання.

УДК 339.9(292.5+265)(07.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2021

Вступ

Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) є одним із найбільших як за просторовими характеристиками, так і за кількістю регіонів, які мають великі відмінності один від одного: за рівнем економічного розвитку, релігії, мови, формами державного правління. Про АТР як про найважливіший у політико-економічному значенні регіон ХХІ століття пишуть багато дослідників, але загальної точки зору у визначенні регіону не вироблено. Складнощі з визначенням меж регіону виникають, в основному, з двох причин. По-перше, кордони АТР багато в чому умовні й труднощі їх визначення полягають у тому, що на сьогодні великий Азіатсько-Тихоокеанський регіон переживає етап становлення в усіх сферах: економічній, політичній, соціальній, культурно-цивілізованій. По-друге, визначення меж АТР залежить від мети дослідження та від методологічного підходу, що застосовується дослідником до виокремлення ділянок регіону. Таким чином, виникає три підходи до визначення Азіатсько-Тихоокеанського регіону: географічний, економічний та політичний. За географічного підходу членами АТР є всі країни по берегах Тихого океану. Існує вузьке поняття АТР, до регіону якого при цьому підході зараховують тільки країни Азії, розташовані в басейні Тихого океану, а також широке поняття АТР – як сукупність всіх країн, які омиваються Тихим океаном. За економічного підходу виокремлюють країни, що мають найвищі темпи зростання національних економік і мають найбільш тісні економічні зв'язки. За політичного підходу до визначення АТР виокремлюють країни, які мають найбільший військово-політичний потенціал, а це найбільші військові держави – США, Росія, Китай і Республіка Корея.

У рамках навчальної дисципліни окремо розглянуто як теоретичні основи інтеграції в їх "східній" інтерпретації (азіатський регіоналізм, порівняльний аналіз європейського та азіатського інтеграційного процесу), так і практичні аспекти (історія та сучасний стан азіатської інтеграції, принципи й особливості функціонування інтеграційних об'єднань і організацій в АТР). Окрему увагу буде приділено написанню модульних контрольних робіт, есе та аналітичній доповіді.

Предметом навчальної дисципліни "Міжнародні відносини в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні" є формування загального розуміння ролі Азіатсько-Тихоокеанського регіону в світовій політичній системі.

Метою навчальної дисципліни "Міжнародні відносини в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні" є ознайомлення студентів із сучасними політичними, економічними, суспільними процесами в найбільшому центрі сучасного світу – Азіатсько-Тихоокеанському регіоні в контексті міжнародних відносин, формування у студентів навичок аналізу сучасних процесів розвитку регіону з урахуванням політичних, історичних та культурних особливостей держав Азіатсько-Тихоокеанському регіону, формування навичок аналізу інтеграційних процесів і перспектив розвитку Азіатсько-Тихоокеанської регіональної підсистеми міжнародних відносин.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни "Міжнародні відносини в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні" є комплексне вивчення Азіатсько-Тихоокеанського регіону як міжнародно-політичної реальності та досягнення достатнього рівня володіння навчальною дисципліною для самостійного аналізу, оцінювання і здатності прогнозування сучасних міжнародних процесів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

У затверженому Міністерством освіти і науки України стандарті вищої освіти за спеціальністю 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (наказ № 1002 від 04.08.2020 р.) міститься вичерпний перелік загальних та спеціальних (фахових) компетентностей, яких повинен набути випускник програми. Навчальна дисципліна "Міжнародна діяльність політичних партій, неурядових організацій та суб'єктів місцевого самоврядування" частиною свого змісту відповідає за формування таких спеціальних компетентностей: здатність виявляти та аналізувати природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, типи та види міжнародних акторів, сучасні тенденції розвитку світової політики; здатність аналізувати та прогнозувати міжнародні відносини у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному; здатність використовувати для дослідження міжнародних відносин, суспільних комунікацій та для регіональних студій теоретичні та методологічні підходи політології, економічної та правової науки, міждисциплінарних досліджень.

У межах навчальної дисципліни "Міжнародні відносини в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні" із метою опанування студентами навчальних завдань семінарські заняття проводяться за окремо взятими темами, а самостійна робота має наскрізний характер. Структурно програма навчальної дисципліни складається з двох модулів та 9 тем.

Змістовий модуль 1

Політико-історичний аналіз

Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Тема 1. Основні підходи до визначення

Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Практичне завдання 1. Основні підходи до визначення

Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Мета завдання: формування навичок та вмінь застосування понять наукової дисципліни для пояснення явищ і процесів у міжнародних відносинах в АТР.

Хід роботи

1. Поняття АТР. Різні критерії визначення поняття АТР.

Перш за все, є важливим і необхідним визначити центральне поняття – поняття "Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР)". Даний регіон є одним із найбільших як за просторовими характеристиками, так і за кількістю країн, які мають великі відмінності один від одного: за рівнем економічного розвитку, релігії, мови, формами державного правління. Про АТР як про найважливіший у політико-економічному значенні регіоні ХХІ століття пишуть багато дослідників, але загальної точки зору у визначенні регіону не вироблено. Складнощі з визначенням меж регіону виникають, в основному, з двох причин. По-перше, кордони АТР багато в чому умовні й труднощі їх визначення полягають у тому, що на сьогодні великий Азіатсько-Тихоокеанський регіон переживає етап становлення в усіх сферах: економічній, політичній, соціальній, культурно-цивілізованій. По-друге, визначення меж АТР залежить від мети дослідження та від методологічного підходу, що застосовується дослідником до виокремлення ділянок регіону.

2. Структура АТР. Субрегіони АТР.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) у цілому становить великий масив країн із різними облаштуваннями політичного і економічного життя. Велику частину АТР займає так звана "азіатська підсистема", тобто

чотири субрегіони: Північно-Східна Азія, Південно-Східна Азія, Південна Азія, Південна частина Тихого океану. Кожний з цих субрегіонів помітно відрізняється від інших.

3. АТР як підсистема системи міжнародних відносин.

Формування АТР як цілісної підсистеми міждержавних відносин хронологічно належить до 50 – 80-х років, коли СРСР і США були ніби стрижнем цієї підсистеми, концентруючи навколо себе всі інші країни регіону. Така система за структурно-функціональними ознаками мала характер воєнно-стратегічної біполярності. У цих умовах відносини між іншими державами АТР не могли відокремитися у самостійну систему і до початку 90-х років залишались складовою глобальної системи міжнародних відносин.

Практичні завдання для самостійного виконання

Робота з першоджерелами

Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Робота з широким спектром документальних джерел, статистичні ресурси, міжнародні договори, поточна міжнародна аналітика провідних стратегічних і економічних дослідницьких центрів та ін. Аналіз новин українських і зарубіжних ЗМІ за темою практичного заняття.

Питання для самопідготовки

1. Дайте визначення поняттю "Азіатсько-Тихоокеанський регіон".
2. Розкрийте роль економічної й політичної інфраструктури в сучасному Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.
3. З якими історичними подіями пов'язана поява такого поняття, як "Азіатсько-Тихоокеанське кільце"?
4. Проаналізуйте політичні системи та режими країн АТР. Яка, на ваш погляд, роль політичних лідерів в АТР?
5. Яке значення субрегіонального фактора в міжнародних відносинах в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні? Назвіть субрегіони АТР.

Тема 2. Історичний розвиток міжнародних відносин в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Практичне завдання 2. Історичний розвиток міжнародних відносин в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Мета завдання: формування навичок та вмінь застосування понять наукової дисципліни для пояснення явищ і процесів у міжнародних відносинах в АТР.

Хід роботи

1. Вашингтонська конференція 1921 – 22 рр. і її рішення.

Вашингтонська підсистема міжнародних відносин, що склалася на Далекому Сході завдяки зусиллям держав-переможниць у Першій світовій війні після Вашингтонської конференції 1921–1922 р. значною мірою була вибудована навколо Китаю і тому залежала від китайського фактора. Найсильніші країни – США, Японія, Великобританія і Франція домовилися поважати інтереси один одного у відносинах з цією країною і не прагнути до пошуку односторонньої вигоди. Для європейських держав і США першочерговою метою стало утримання Японії, схильної до розширення сфери свого впливу на китайській території.

2. Національна революція 1925 – 1927 рр. у Китаї і її вплив на міжнародні відносини.

Провідну роль у боротьбі за ствердження республіканського ладу у Китаї відіграла Національна народна партія – Гоміндан, яку очолював Сунь Ятсен. На півдні Китаю в Гуанчжоу був створений республіканський уряд на чолі з Сунь Ятсеном. Пекінський уряд та іноземні держави його не визнали і неодноразово намагалися повалити. Але Гуанчжоу залишався центром революційної боротьби. Республіканський уряд, очолюваний Сунь Ятсеном до його смерті в 1925 р., став оплотом визвольної боротьби китайського народу. Для створення Національно-революційної армії (НРА) Сунь Ятсен запросив на допомогу радянських військових спеціалістів.

3. Політика Японії в першій половині 1930-х рр.

У 20-ті рр. у політичному житті Японії переважають мілітаризм і експансіоністські настрої. За підтримки войовничих кіл у 1927 р. до влади прийшов кабінет генерала Танаки. У меморандумі імператору прем'єр-

міністр Танака сформулював програму територіальних загарбань на Далекому Сході і підриву могутності США в Тихому океані. У 1931 р. Японія розпочала окупацію китайської провінції Маньчжурії. За кілька тижнів японці захопили увесь Північно-Східний Китай. Оголосивши про створення на території Маньчжурії маріонеткової держави Маньчжоу-го, Японія фактично перетворила цей економічно розвинутий район у свою колонію.

Японські мілітаристи, зокрема так звані "молоді офіцери", двічі, а саме у 1932 і 1936 роках, робили спробу здійснити державний переворот і захопити владу. Щоб "розв'язати собі руки" у 1932 р. Японія вийшла із Ліги Націй, а в 1934 р. відмовилася від Вашингтонської угоди про обмеження морських озброєнь. Японські війська вимагали розпочати війну проти Китаю і СРСР. У 1936 р. уряд Японії уклав з гітлерівською Німеччиною "Антикомінтернівський пакт".

4. Агресія Японії проти Китаю у 1937 р. Позиції західних держав і СРСР. Розпад Вашингтонської системи міжнародних відносин.

У 1937 р., скориставшись інцидентом між японськими і китайськими солдатами поблизу Пекіна, Японія розпочала широкомасштабну війну проти Китаю, яка тривала понад 8 років. На початку 1938 р. Японія заявила протест проти радянських поставок зброї та військової техніки Китаю.

Між Японією і СРСР виникали численні інциденти. Найсерйозніший із них – збройний конфлікт біля озера Хасан у 1938 р. Весною 1939 р. стався новий збройний конфлікт на кордоні Монголії та Маньчжурії у районі річки Халхин-Гол. Воєнні дії тривали до Другої світової війни. У вересні 1939 р. Японія і СРСР уклали перемир'я.

Практичні завдання для самостійного виконання

Робота з першоджерелами

Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Робота з широким спектром документальних джерел, статистичні ресурси, міжнародні договори, поточна міжнародна аналітика провідних стратегічних і економічних дослідницьких центрів та ін. Аналіз новин українських і зарубіжних ЗМІ за темою практичного заняття.

Питання для самопідготовки

1. Які міжнародні події вплинули на формування Азіатсько-Тихоокеанського регіону?
2. У чому криються причини виникнення та специфіка розвитку "азіатських тигрів"?
3. Проаналізуйте причини зміни розкладу сил у регіоні в 1990-ті рр.
4. Дайте характеристику сучасного етапу розвитку азіатсько-тихоокеанської регіональної підсистеми міжнародних відносин.

Тема 3. Культурологічний аспект розвитку держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Практичне завдання 3. Культурологічний аспект розвитку держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Мета завдання: формування навичок та вмінь застосування понять наукової дисципліни для пояснення явищ і процесів у міжнародних відносинах в АТР.

Хід роботи

1. Історичні та культурологічні аспекти розвитку держав Північно-Східної Азії та країн Південно-Східної Азії.

Визначення Північно-Східної Азії не статичне, а часто змінюється залежно від контексту, в якому воно обговорюється. Зазвичай термін Північно-Східна Азія належать до регіону, що містить Китай. У цьому сенсі основними країнами, складовими Північно-Східної Азії, є Китай, Японія, Монголія, Північна Корея, Росія і Південна Корея.

Південно-Східна Азія – це південно-східна частина Азії, яка містить країни на південь від Китаю і на схід від Індії. Розташована у зоні підвищеної сейсмічної і вулканічної активностей.

Південно-Східна Азія розподіляється на два географічних регіони: азійський материковий та острівний. Вона зазнала значного культурного впливу сусідніх Китаю та Індії.

2. Період Холодної Війни в АТР. Синтез ідеологій.

"Холодна війна" стала першим боєм у світовій геополітичній історії, коли в боротьбі за простір домінували й визначали перемогу не військові, а культурно-інформаційні технології, метою яких було позбавити супротивника символічного капіталу його влади над простором. Виявилось,

що опанувати територією ворога найлегше саме таким шляхом: досить духовно обеззброїти еліту, змусити її відмовитися від національної системи цінностей на користь помилкової політичної ідеології.

Саме події на межі 1940 – 1950-х рр. у Східній Азії дали американському істеблішменту поштовх до формування у зовнішній політиці США нових установок на стримування СРСР і Китаю з метою встановлення у регіоні американського впливу. Якщо вирішення цього завдання пройшло успішну апробацію в інших районах світу, то у Східній Азії воно дало збій: армія США у складі сил ООН так і не змогла у ході Корейської війни 1950 – 1953 рр. здобути переконливу перемогу над військами КНДР та поширити американський вплив на весь Корейський півострів, а з іншого боку, розв'язавши В'єтнамську війну усередині 1960-х рр., США закінчили її, зазнавши ганебної для наддержави політичної та військової поразки. Тому події початку 1950-х і першої половини 1970-х рр. стали визначальними під час формування нових зовнішньополітичних інтересів США у Східній Азії.

3. Сучасна регіональна і субрегіональна ідентичність в АТР.

Вибір у Східній Азії у 1945 р. стояв не між ліберальною капіталістичною демократією і соціалізмом радянського типу. Реальна альтернатива була іншою: або проринкова "диктатура розвитку", або державно-соціалістична диктатура маоїстського спрямування.

Усі учасники ідеологічних суперечок відрізнялися однією єдиною особливістю – для них визначальним був прагматичний націоналізм. Попри численні винятки, інтелігенти й політики Східної Азії підходили до західних ідеологій з практичної точки зору. І комунізм, і ліберальна демократія були для них не самоціллю, а, в першу чергу, соціальними технологіями, які слід було використовувати для того, щоб створити потужну, сучасну державу.

Практичні завдання для самостійного виконання

Робота з першоджерелами

Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Робота з широким спектром документальних джерел, статистичні ресурси, міжнародні договори, поточна міжнародна аналітика провідних стратегічних і економічних дослідницьких центрів та ін. Аналіз новин українських і зарубіжних ЗМІ за темою практичного заняття.

Питання для самопідготовки

1. Які міжнародні події вплинули на формування Азіатсько-Тихоокеанського регіону?
2. Проаналізуйте причини й процес розподілу Корейського півострова.
3. Проаналізуйте етапи формування незалежності держав Південно-Східної Азії.
4. Розкажіть про утворення держави Сінгапур.

Тема 4. Механізми співпраці в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Практичне завдання 4. Механізми співпраці в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Мета завдання: формування навичок та вмінь застосування понять наукової дисципліни для пояснення явищ і процесів у міжнародних відносинах в АТР.

Хід роботи

1. Великі міжнародні організація в АТР.

Азія становить величезний за територією простір, на якому розташовані країни, що контрастно відрізняються за величиною, кількістю населення, економічною потужністю, культурними й конфесійними особливостями. Це, на відміну від Європи (яка більш однорідна), створює додаткові перешкоди на шляху інтеграції. Незважаючи на зусилля лідерів країн регіону, інтеграція тут не просунулась поки що далі зони вільної торгівлі. Частка взаємної торгівлі у повному обсязі зовнішньої торгівлі, що є показником рівня інтегрованості, значно менша для країн-членів угруповань, ніж частка їх торгівлі з іншими країнами.

Найвпливовішим інтеграційним об'єднанням в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є створена у 1967 р. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) у складі Сінгапуру, Таїланду, Філіппін, Індонезії та Малайзії. Пізніше приєдналися Бруней (у 1984 р.), В'єтнам (у 1995 р.), Лаос, М'янма (у 1997 р.), Камбоджа (у 1999 р.).

2. Міжпарламентські організації в АТР.

Ідея створення організації міжпарламентського співробітництва країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР) виникла на початку 1990-х рр.

минулого століття і знайшла своє практичне втілення в установі Азіатсько-Тихоокеанського парламентського форуму (АТПФ) – *Asia Pacific Parliamentary Forum (APPF)*. У січні 1993 р. в Токіо відбулася установча сесія АТПФ, в якій взяли участь представники Австралії, Брунею (зі статусом спостерігача), Індонезії, Канади, КНР, Мексики, Нової Зеландії, Папуа-Нової Гвінеї, Республіки Корея, Сінгапуру, США, Таїланду, Мікронезії, Філіппін і Японії. На зустрічі була прийнята Токійська декларація, що визначила основні напрями діяльності форуму. Цілями АТПФ проголошені розширення співпраці між країнами-учасницями в інтересах забезпечення миру і стабільності в АТР, сприяння торгівлі та інвестиціям, налагодження регіональної взаємодії у таких областях, як захист навколишнього середовища, протидія транснаціональній злочинності та тероризму, розвиток зв'язків у сфері культури та освіти.

3. Економічні зони й об'єднання в АТР.

Закінчення холодної війни, оздоровлення міжнародної військово-політичної ситуації сприяло внутрішнім політичним та економічним реформам країн АТР, що позитивно впливало на економічне зростання, інтенсифікацію політичних і торговельно-економічних зв'язків, формування умов для переходу від двостороннього до багатостороннього діалогу та співпраці. Зріс інтерес азійських країн до інтеграції. У 90-ті рр. ХХ ст. з'явилося багато нових інтеграційних ініціатив, а саме створення зон вільної торгівлі.

4. Андський пакт.

Андське співтовариство (група, пакт; *Andean Group* або *Andean Common Market*) створено 26 травня 1965 року на основі Картахенської угоди в складі Болівії, Колумбії, Перу, Чилі (вийшла з групи в 1976 р.) і Еквадору. З 1973 р. членом цієї організації стала Венесуела.

Андська група охоплює територію в 4,8 млн кв. км з населенням 111 млн осіб; її сукупний валовий продукт становить 268 млрд дол. США. Вищий орган – комісія Картахенської угоди, що складається з послів перерахованих країн із річним терміном повноважень, після закінчення якого комісія переміщується у наступну за алфавітом державу, що входить у пакт. Представник цієї країни є її президентом. Комісія зазвичай проводить не менше трьох сесій на рік, на яких вона визначає основні напрями співпраці, стверджує програми з координації митної політики та економічного розвитку.

5. Економічні трикутники "США – КНР – Японія", "Китай – Японія – Республіка Корея".

Інтеграційні процеси в регіоні Східної Азії почали розвиватися ще з другої половини 1980-х рр. через поглиблення економічної взаємозалежності країн, особливо в трикутнику "нові індустріальні країни – країни Південно-Східної Азії – Китай". Однак, незважаючи на зростання виробничого й інвестиційного потенціалу країн регіону, за темпами, глибиною і масштабністю інтеграційних процесів Східна Азія продовжувала відставати від інших регіонів світу. На заваді інтеграційним процесам у регіоні, а особливо в 90-х рр., завжди ставали значні історичні розбіжності, політичні проблеми, різниця в рівнях економічного розвитку та територіальні питання у відносинах між країнами.

У субрегіоні Південно-Східної Азії Пекін оточив себе мережею парадоксальних зв'язків. Російсько-китайські та північнокорейсько-китайські відносини хоча й визнаються світовим суспільством партнерськими, все ж не мають відповідного економічного підґрунтя. Головними економічними партнерами Пекіна, як у субрегіоні, так і в усьому АТР, є традиційні союзники США – Японія та Південна Корея.

Практичні завдання для самостійного виконання

Робота з першоджерелами

Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Робота з широким спектром документальних джерел, статистичні ресурси, міжнародні договори, поточна міжнародна аналітика провідних стратегічних і економічних дослідницьких центрів та ін. Аналіз новин українських і зарубіжних ЗМІ за темою практичного заняття.

Питання для самопідготовки

1. У чому полягають основні напрями діяльності ШОС і АСЕАН? Яка структура даних організацій?
2. Перерахуйте ключові форуми та партнерства політичної спрямованості в АТР.
3. Назвіть економічні зони та ключові об'єднання в АТР за участю Росії.
4. Назвіть найбільш успішні досягнення АСЕАН у сфері економічної інтеграції та безпеки.
5. Яка роль самітів у регіональній і світовій політиці.
6. Які перспективи створення зони вільної торгівлі АТЕС.

Змістовий модуль 2

Азіатсько-Тихоокеанський регіон у сучасних геополітичних умовах

Тема 5. Регіональна економічна система в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Практичне завдання 5. Регіональна економічна система в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Мета завдання: формування навичок та вмінь застосування понять наукової дисципліни для пояснення явищ і процесів у міжнародних відносинах в АТР.

Хід роботи

1. Торгово-економічне та інвестиційне співробітництво в АТР.

Темпи економічного розвитку і бурхливе економічне зростання в країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону призвели до необхідності створення ефективних міжрегіональних інтеграційних угруповань (АТЕС, АСЕАН, АЗБР, СААРК, ЕСКАТО, АСЕМ, АРФ). Однак успіх функціонування чинних на сьогодні організацій можна поставити під питання. Аналіз показав, що заявлені цілі не були досягнуті повною мірою жодною з організацій. Більш того, якщо соціальні, політичні та культурні сфери були залучені значною мірою, то в економічній сфері спостерігається найменша співпраця.

2. Нові перспективні напрями в економіці АТР.

Азійсько-Тихоокеанський регіон є найперспективнішим і динамічним у світовому розвитку. Суттєві відмінності в економічних, політичних, соціальних сферах не впливають на країни АТР, що активно взаємодіють між собою. Особливу специфіку ефективного розвитку інтеграційних процесів Азійсько-Тихоокеанського регіону забезпечено безпосередньо внаслідок субрегіональної інтеграції, якій на відміну від регіональної характерні значно висока інтенсивність, різноспрямованість інтеграційних процесів, що випереджають економічний розвиток. Ефективність і динамічний розвиток АТР визначає перспективні напрями співпраці для України, що забезпечують поступальний розвиток інтеграційних процесів, які, зокрема,

реалізуватимуться безпосередньо через нарощування інтеграції в середовище досліджуваного регіону. Серед позитивних процесів можна виокремити ефективний вплив на економіку країн-учасниць; можливість своєчасно адаптуватися до нових технологічних і фінансових вимог, пов'язаних із процесом глобалізації; створення умов для формування на основі АТЕС інших структур інтеграційного характеру.

3. Роль регіональної валюти АТР у становленні незалежної валютної системи (китайського народного юаня, японської єни, малайзійського золотого динара).

Процес економічної інтеграції АТР отримав своє продовження в валютно-фінансовій сфері. Створення зон вільної торгівлі на основі двосторонніх і багатосторонніх угод країн АТР призводить до процесу лібералізації зовнішньої торгівлі, а також до зростання прямих інвестицій, передачі технологій, розширення міжнародного обміну експертами.

Основними передумовами розвитку регіональної валютно-фінансової інтеграції є зміни, що відбулися в кінці 1990-х рр. у міжнародних валютних відносинах: введення єдиної європейської валюти, розширення доларової валютної зони та валютно-фінансова криза 1997 р. у регіоні.

Зараз в АТР реально можна спостерігати процес валютно-фінансової інтеграції на субрегіональному рівні.

4. Азіатський банк розвитку. Азіатський банк інфраструктурних інвестицій.

Азійський банк розвитку (АзБР) – це регіональний міжнародний банк з довготермінового кредитування проєктів розвитку. Угода про створення АзБР була підписана учасниками 27 країн у 1965 р. у Манілі. Членами АзБР є 50 країн, що розвиваються, і розвинених капіталістичних країн.

Азійський банк інфраструктурних інвестицій, АБІІ – це міжнародна фінансова організація, створена у Пекіні, КНР, у червні 2015 р. Його учасниками є 57 держав, зокрема Китай, Індія, Росія та ФРН. АБІІ створений, щоб забезпечити потреби фінансування інфраструктурних проєктів в Азії, які дедалі зростають.

Практичні завдання для самостійного виконання

Робота з першоджерелами

Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.

Робота з широким спектром документальних джерел, статистичні ресурси, міжнародні договори, поточна міжнародна аналітика провідних стратегічних і економічних дослідницьких центрів та ін. Аналіз новин українських і зарубіжних ЗМІ за темою практичного заняття.

Питання для самопідготовки

1. Назвіть основні характеристики АТР як геоекономічного простору.
2. Назвіть нові країни, що розвиваються, субрегіону в АТР.
3. Які перспективи укладення угоди про зону вільної торгівлі між ЄАЕС і державами АСЕАН (Сінгапур, Камбоджа, Таїланд, Індонезія)?
4. Які перспективи створення тристороннього економічного партнерства "ЄАЕС, ШОС, АСЕАН"?

Тема 6. Геополітичні процеси в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Практичне завдання 6. Геополітичні процеси в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Мета завдання: формування навичок та вмінь застосування понять наукової дисципліни для пояснення явищ і процесів у міжнародних відносинах в АТР.

Хід роботи

1. "Центри сили": США, КНР, Японія, Росія, Австралія, Індія.

У кінці XX – початку XXI ст. починає формуватися нова модель світу, особливістю якої стає новий прояв багатополярності, яка відрізняється від більш ранніх видів багатополярності. Світова система розвивається в напрямі до різноманітності інтересів. Виникає модель сучасного поліцентризму, в основі якої – поділ світу на конкурентні території внутрішньої економічної інтеграції. Це – Європейський союз, Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), зона "Великий китайської економіки", японоцентристська зона інтеграції, а також група країн АСЕАН, і група країн регіонального рівня (АТЕС).

Вплив "центрів сили" у світосистемі визначатимуть чотири фактори:

- 1) масштаби й ступінь диверсифікації світової економіки;
- 2) інтенсивність фінансової та економічної взаємодії з іншими полюсами;

3) масштаби та боєздатність звичайних збройних сил, причому ядерний потенціал буде відігравати частіше охоронну роль;

4) здатність великих держав інтегрувати власне "близький закордон".

Подібні тенденції дозволяють зробити висновок про те, що нові геополітичні виклики XXI століття придуть з Азіатсько-Тихоокеанського регіону, і саме тому так важливо відстежувати динамічно мінливі геополітичні реалії в цьому ареалі світу. Геополітичний баланс тут визначають складні відносини між чотирма головними геополітичними акторами, що утворюють стратегічний паралелограм сил: Китай – США – Японія – Росія.

2. "Полюси сили": Республіка Корея, Індонезія, Філіппіни, В'єтнам.

1960 – 1980-ті рр. XX століття стали періодом глобальних змін у загальній структурі країн, що розвиваються, – з їхнього середовища виокремилась група так званих нових індустріальних країн (НІК), "нових індустріальних" економік. Переважно до цієї групи зараховують чотири країни Південно-Східної Азії – Гонконг (Сянган), Сінгапур, Тайвань, Республіку Корею, а також три латиноамериканські держави – Аргентину, Бразилію та Мексику. Це – НІК першої хвилі, або першого покоління, найпотужніші щодо розвитку економіки. Стосовно об'єднання цих країн і територій (бо не всі вказані держави є незалежними: Гонконг вже став складовою Китаю; КНР своєю частиною вважає й Тайвань; Південна Корея – частина роз'єднаної держави) у "нові індустріальні" серед економістів немає заперечень. Щодо інших країн цієї групи, про які буде йти мова далі, то їхня приналежність до НІК визнається не завжди. Учасниками НІК другого покоління вважають, Малайзію, Таїланд, Індію; третього покоління – Кіпр, Туніс, Туреччину, Індонезію; четвертого – Філіппіни, південні провінції Китаю або увесь Китай. З'являються цілі зони "новоіндустріальності", полюси економічного зростання, вплив яких поширюється, передусім, на найближче розташовані регіони.

3. Концепція "Великого Китаю".

Поява терміна/поняття "Великий Китай" стало цілком закономірним. Необхідно було якось позначити безпрецедентне геополітичне явище: надзвичайно високе переплетення ділових, культурних і міжлюдських взаємин між країнами, що дозволяє стверджувати про складання широкого неформального культурно-етнічного та економічного товариства. Розглядаючи феномен "Великого Китаю", китаєзнавці та політологи

дають різні тлумачення цього поняття. Звідси й велика кількість визначень: у закордонній науковій літературі їх кількість вимірюється десятками. Серед дослідників немає також повної єдності щодо того, які власне території й економіки утворюють "Великий Китай". Основних версій три. Згідно з найбільш поширеною думкою, "Великий Китай" – це материковий Китай, Сянган, Аоминь і Тайвань. Прихильники другого підходу до названих територій додають ще й Сінгапур, а так само закордонну китайську діаспору. Нарешті, є і "звужений" підхід, який трактує "Великий Китай" як найбільш розвинені частини приморських районів південного сходу КНР. Такий погляд поділяють китайські дослідники, хоча в тому, що стосується термінології, то в наукових колах КНР віддають перевагу більш нейтральному формулюванню – "китайська економічна сфера" (як варіант: "китайська економічна мережа").

4. Співпраця між контртерористичними, антинаркотичними, антипіратськими структурами АТР.

Проблема міжнародного співробітництва в боротьбі з тероризмом в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні об'єктивно є найгострішим практичним завданням для таких найбільших тихоокеанських держав, як США, КНР, Японія і РФ. Через ряд історичних, економічних, військово-ядерних факторів саме на цих країнах лежить основна відповідальність за долі народів світу і за безпеку, в тому числі від такої терористичної загрози, як міжнародний тероризм. Очевидно, що саме США, КНР, Японія і РФ є здержувальними державами в забезпеченні безпеки, керівництво яких чітко розуміє небезпеку таких неконтрольованих загроз виживанню людства, як поширення зброї масового знищення (ЗМЗ) і ядерної зброї, наркотрафіку, організованої міжнародної злочинності, работоргівлі і, звичайно, міжнародного тероризму, який стимулює і посилює ці та інші негативні фактори, дезорганізовувати людський ресурс, сприяє його деградації та знищенню. У результаті цього територіальними рамками даного дослідження є Азіатсько-Тихоокеанський регіон з акцентом на його найбільші провідні держави, а саме США, Японія, КНР і Росія.

5. Субрегіональне, прикордонне і транскордонне співробітництво АТР.

Багатостороння економічна взаємодія – це сфера, яка найбільш динамічно розвивається в АТР. У цей час йде процес об'єднання численних двосторонніх торговельних угод у багатосторонні формати. При цьому можна виокремити два вектори розвитку регіональної економічної

інтеграції: американський проєкт "транстихоокеанське партнерство" (ТТП) і китайський – "Регіональне всеосяжне економічне партнерство" (РВЕП).

ТТП – це майданчик для будівництва нової архітектури економічної взаємодії в АТР. ТТП охоплює близько 800 млн населення АТР і 40 % світової торгівлі. Крім того, переговори про створення ТТП проходили паралельно з переговорами про укладення Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (ТТІП) між США і ЄС, а також переговорами про створення зони вільної торгівлі між ЄС і Японією – членами ТТП.

Практичні завдання для самостійного виконання

Робота з першоджерелами

Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Робота з широким спектром документальних джерел, статистичні ресурси, міжнародні договори, поточна міжнародна аналітика провідних стратегічних і економічних дослідницьких центрів та ін. Аналіз новин українських і зарубіжних ЗМІ за темою практичного заняття.

Питання для самопідготовки

1. Назвіть основні характеристики АТР як геополітичного простору.
2. Проаналізуйте потенціал країн – претендентів на статус "нових полюсів сили" в АТР.
3. Назвіть приклади прикордонного співробітництва країн АТР.
4. Назвіть цілі та завдання ЕСКАТО.

Тема 7. Сучасні внутрішньополітичні й суспільні процеси в державах Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Практичне завдання 7. Сучасні внутрішньополітичні й суспільні процеси в державах Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Мета завдання: формування навичок та вмінь застосування понять наукової дисципліни для пояснення явищ і процесів у міжнародних відносинах в АТР.

Хід роботи

1. Етнічний і конфесійний склад АТР. Релігії регіону.

Початок процесу систематичного формування етнічності в регіоні припадає на ХХ – початок ХХІ ст. Цей період обумовлений декількома обставинами, пов'язаними з динамікою етнополітичної ситуації в регіоні. На початку ХХ ст. ще зберігала своє значення світова колоніальна система, і визначився характер відносин світ-системної (західної), за Е. Валлерстайном, спільності держав з країнами світової напівпериферії. У результаті виявилися нові вектори розвитку азіатських і інших регіонів (цивілізацій), бо вони тепер виявилися втягнутими в орбіту європейського впливу.

У країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону модернізаційні процеси, які перетворили його в головний індустріальний регіон планети, постійно породжують різноманітні політичні конфлікти. Одним із важливих факторів, що впливають на конфліктність соціумів, є поліконфесійність населення. В АТР представлені всі світові релігії. Так, буддизм домінує в Південно-Східній Азії, у Східній – буддизм разом із конфуціанством, даосизмом і синто; християнство – в Росії (православ'я), Північній Америці, Австралії (протестантизм), на Філіппінах, в Океанії та Латинській Америці (католицизм). Віросповідання в переважній більшості населення Індонезії й Малайзії – іслам.

2. Особливості політичних режимів в АТР. Ідеології держав регіону.

В АТР спостерігається різноманітна палітра політичних режимів і систем: від реальних та декларативних монархій та інших авторитарних структур, до усталених демократій. У регіоні можна спостерігати модернізацію політичних інститутів, проведення політичних, економічних та військових реформ. Виявляється і нова характеристика демократичних урядів сучасної доби: розширення складових внутрішньої політики, соціально-економічних програм, зростання відповідальності у захисті прав громадян та соціального забезпечення. Водночас в окремих країнах, які наразилися на поразку економічних реформувань, населення продовжує жити в умовах тоталітарних режимів і військових диктатур.

3. Роль політичного лідера в управлінні державою в АТР.

Китай є претендентом на роль лідера нової міжнародної системи в межах АТР: вже окреслилися контури "Великого Китаю", про що свідчить зближення КНР з Тайванем. Неабияку впливову роль у цих процесах відіграє китайська діаспора в країнах АТР, чисельність якої постійно зростає за рахунок нелегальної міграції.

Незаперечна економічна могутність Японії, яка не відмовилась від статусу держави світового рівня. Значення японського потенціалу, незважаючи на рецесію економіки держави, не слід ігнорувати. Країна Сонця, що сходить, є країною з потужним економічним потенціалом та високим життєвим рівнем населення. Однак зростання її політичного впливу в АТР поки що відстає від економічної ваги.

Поступово роль регіонального лідера намагається перебрати на себе Росія. Серед ще нереалізованих потенційних можливостей держави – зміна пріоритетних напрямів сировинного експорту із Європи в Азію, високий військовий, у тому числі ядерний потенціал тощо.

4. Особливості корпоративної культури та бізнесу. Ідеологічні, культурні особливості держав регіону.

Транснаціональні корпорації Азійсько-Тихоокеанського регіону багато в чому копіюють організаційно-економічну модель японських компаній. Бізнес-стратегії південнокорейських і китайських компаній також практично аналогічні японським. Причиною подібної популярності є і "економічне диво" Японії, і кількість японських іноземних інвестицій, і успішність ведення бізнесу японськими підприємцями в АТР. Однак у майбутньому японська модель організації та оперування транснаціональними корпораціями не буде панівною в АТР. По-перше, в самій Японії організаційні, управлінські та юридичні форми національних компаній зазнають змін. На зміну традиційним формам ведення та організації бізнесу приходять універсальні глобальні моделі. По-друге, країни, що рушили японським шляхом, самі не зацікавлені зберігати застарілу японську модель і, швидше за все, спробують виробити нову, засновану на кращих світових зразках. Попри небажання японських фірм ділитися своїми технічними та управлінськими напрацюваннями, кількість спільних підприємств в АТР буде зростати.

5. Роль сім'ї у суспільстві в АТР.

У Кореї збереглася традиційна патріархальна сім'я, що зникла на Заході понад сто років тому, але вона зазнала за останні десятиліття великих змін; сімейні проблеми в корейському суспільстві стоять гостро, тому важливо знайти способи їх вирішення.

Сім'я є найменшим осередком таких спільнот, як держава і народ. Людина проходить певні етапи життя: народження, дорослішання, навчання, роботу, старість. Проживаючи життя, всі хочуть бути щасливими та мають на це право, але в реальному житті людина не така щаслива,

як хотіла. Щастя починається з сім'ї, але через безліч проблем сім'ї нещасливі. У чому причина нещастя? Живучи в родині, ми відчуваємо не тільки щасливі моменти, але також зіштовхуємося з різними проблемами, з нерозумінням між поколіннями, батьками й дітьми, сварками між братами та сестрами, з проблемами в шлюбі між людьми, які планували створити щасливу сім'ю. Через різницю у вихованні та в умовах життя в сім'ях відбуваються серйозні конфлікти. Вони виникають через відмінності в культурі, через економічні проблеми, різні погляди на виховання дітей і через багатьох інших причин.

Практичні завдання для самостійного виконання

Робота з першоджерелами

Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Робота з широким спектром документальних джерел, статистичні ресурси, міжнародні договори, поточна міжнародна аналітика провідних стратегічних і економічних дослідницьких центрів та ін. Аналіз новин українських і зарубіжних ЗМІ за темою практичного заняття.

Питання для самопідготовки

1. Проведіть порівняльний етноконфесійний аналіз складу субрегіонів АТР.
2. Яка роль "сильного" політичного лідера в регіоні?
3. Назвіть ключові громадські проблеми в країнах АТР.
4. Яка роль "сімейних" корпорацій у регіоні (на прикладі південно-корейських "Чемболо").

Тема 8. Процеси формування архітектури військової та невійськової безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Практичне завдання 8. Процеси формування архітектури військової та невійськової безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Мета завдання: формування навичок та вмінь застосування понять наукової дисципліни для пояснення явищ і процесів у міжнародних відносинах в АТР.

Хід роботи

1. Форуми і саміти з безпеки в АТР.

Розроблення і створення системи безпеки в АТР відбувається у рамках цивілізаційних, історичних, політичних, економічних і культурних особливостей регіону. У першу чергу треба нагадати про те, що досвід міжнародних відносин держав, які належать до регіону, заснований на двосторонніх договорах і угодах. Ці контакти й домовленості, порівняно з багатосторонніми партнерством, мають куди більше значення і вагу, а співпраця між більш ніж двома учасниками розглядається скоріше як далека перспектива.

В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні успішно функціонують різні економічні й політичні інтеграції, але чітко організованих і скоординованих структур з підтримки безпеки в регіоні лише одиниці. Два найбільш значущих об'єднання, покликаних регулювати військово-політичні проблеми та зберігати безпеку в регіоні, регіональний форум АСЕАН (АРФ) і Азіатсько-Тихоокеанська рада співробітництва з безпеки (АТССБ).

2. Об'єкти міждержавних територіальних суперечок в АТР.

У травні 2014 р. Китай розпочав видобувати нафту на шельфі Південно-Китайського моря в спірному з В'єтнамом районі. До речі, прикордонний конфлікт у цьому районі має вже сорокарічну історію. Цього разу офіційний Ханой намагався заблокувати роботу китайської нафтової платформи "Хайян Шю-981", що була встановлена китайцями в Парасельському архіпелазі (Парасельські острови – це невеликий безлюдний архіпелаг розмірами приблизно 250 x 100 км, що знаходиться в Тонкінському морі. Немає ані гаваней, ані бухт, але є летовище. Обидві сторони направили в зону конфлікту бойові кораблі, але вогнепальна зброя не була застосована, вистачило водометів. При цьому інцидент на морі супроводжувався погромами у В'єтнамі китайських фабрик та заводів).

3. Проблема об'єднання Корейського півострова, позиції провідних держав.

Проблема поділу Кореї виникла наприкінці Другої світової війни під час встановлення міжнародної опіки над Кореєю, тобто тоді, коли питання післявоєнного врегулювання вирішувалися на міжнародних конференціях союзних держав у Каїрі, Ялті, Потсдамі і Москві. Вперше питання про опіку над Кореєю було порушене в Білому домі на неофіційній зустрічі президента США Ф. Рузвельта з міністром закордонних справ Великої Британії Е. Іденом. Далі, вже на офіційному рівні, це питання порушується на Каїрській конференції союзних держав у 1943 р., у якій брали

участь США, Велика Британія і гомінданівський Китай. У прийнятій декларації говорилося, що "три названі великі держави, беручи до уваги рабське становище корейського народу, сповнені рішучості надати Кореї свободу і незалежність у належний для того час". Після підтвердження декларації у червні 1945 р. на Потсдамській зустрічі союзних держав до Каїрської декларації приєднався і Радянський Союз.

4. Історичні проблеми між державами в АТР.

Більшість сучасних проблем між державами в АТР – це проблеми економічної переваги над сусідам, але є давній невирішений трикутник історичних проблем між Кореєю, Китаєм та Японією. Досить довгий час ці країни у далекому минулому були регіональними лідерами і були основними джерелами культури в регіоні.

5. Китайсько-японський суперництво за регіональне лідерство.

Щодо відносин КНР з ключовими сусідніми країнами, то важливе місце у них посідає Японія. Японсько-китайські відносини покращились у політичній сфері (зокрема, у 2008 р. відбувся офіційний візит Ху Цзіньтао до Японії, де було підписано Спільну китайсько-японську заяву про всебічний розвиток стратегічних взаємовигідних відносин), характерним є тісне економічне співробітництво та гуманітарний обмін. Зростаюче економічне співробітництво призвело до взаємозалежності економік двох країн. Водночас, не дивлячись на позитивну динаміку у китайсько-японських відносинах і декларування лідерами країн подальшої співпраці, залишається безліч невирішених суперечностей. Напруженість між Пекіном і Токіо пов'язана з інтерпретацією минулого, роллю Японії під час Другої світової війни, територіальними суперечками щодо приналежності островів Дяоюйдао, конфліктами щодо розвідки нафтових родовищ на спірних морських просторах Східно-Китайського моря. Між країнами існують протиріччя у сфері воєнного й оборонного будівництва. Японію турбує перспектива створення "Великого Китаю", який включатиме КНР, Гонконг, Макао і Тайвань. Зміцнення військово-політичних союзницьких зв'язків між США та Японією, стурбовано сприймається Пекіном.

6. Підготувати есе за темою (додаток А).

Есе (від франц. *essai* – спроба, начерк) – це невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне і визначальне трактування теми; це жанр, який лежить на перетині художньої та публіцистичної (часом науково-популяризаторської) творчості. Зразок оформлення титульного аркуша есе наведено у додатку Б.

Практичні завдання для самостійного виконання

Робота з першоджерелами

Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Робота з широким спектром документальних джерел, статистичні ресурси, міжнародні договори, поточна міжнародна аналітика провідних стратегічних і економічних дослідницьких центрів та ін. Аналіз новин українських і зарубіжних ЗМІ за темою практичного заняття.

Питання для самопідготовки

1. Назвіть об'єкти міждержавних територіальних суперечок в АТР.
2. Проаналізуйте історичні передумови та сучасний стан проблеми ядерної безпеки на Корейському півострові.
3. Які, на ваш погляд, перспективи політичного об'єднання Корейського півострова? Проаналізуйте позиції світових держав з даного питання.
4. Розгляньте ключові проблеми невійськової безпеки в АТР.

Тема 9. Перспективи розвитку Азіатсько-Тихоокеанської регіональної підсистеми міжнародних відносин

Практичне завдання 9. Перспективи розвитку Азіатсько-Тихоокеанської регіональної підсистеми міжнародних відносин

Мета завдання: формування навичок та вмінь застосування понять наукової дисципліни для пояснення явищ і процесів у міжнародних відносинах в АТР.

Хід роботи

1. Присутність закордонних ТНК, фінансових компаній, банків, виробничих компаній, неурядових організацій в АТР.

Для азіатських країн характерна така модель формування національних ТНК: спочатку були обрані стратегічні напрями національних економік, в яких передбачалося створення великих ФПГ, які згодом виступили б як локомотив для всієї іншої індустрії, малого і середнього бізнесу.

Шляхом об'єднання деяких розрізнених підприємств стратегічних секторів економіки під управлінням держави були створені великі промислові конгломерати. Цим конгломератам надавалися фінансові кошти, податкові та митні пільги. Також вони перебували під захистом держави у разі загрози їх поглинання або виникнення іноземних конкурентів на території країни. Надалі ці компанії вибудовували виробничий ланцюжок на території країни базування, включаючи в неї різноманітні підприємства малого і середнього бізнесу, гарантувавши тим самим стабільність у цілому для країни. Поступово великі промислові підприємства витіснили імпортовану продукцію і стали виробляти її самі. Зрештою, національні підприємства склали конкуренцію іноземним ТНК, на технологіях яких вони проходили перший етап індустріалізації.

Неурядові міжнародні організації (НМПО) Європи в рамках Європейського союзу і поза ним – це лише відображення реального прояву процесів глобалізації, а залучення Азіатсько-Тихоокеанського регіону до європейського співробітництва дає можливість країнам регіону здобувати нові ринки збуту своєї продукції, нові виробництва і нових закордонних донорів. При цьому досвід взаємодії слаборозвинених країн АТР з МНВО Європи підтверджує думку багатьох учених, що потоки прямих європейських інвестицій в цей регіон, можливо, є найбільш важливим, навіть визначальним фактором, який скріплює взаємні відносини.

2. Політика "м'якої сили" країн АТР.

Потреба в нових, більш адекватних реаліях сучасного світу інструментах вирішення внутрішніх і зовнішніх завдань, що постають перед багатьма державами регіону, стала важливим фактором, що сприяв популяризації концепції "м'якої сили" в країнах АТР. Однак її освоєння не зводиться до простого копіювання або механічного запозичення положень вихідної моделі. Йдеться в цьому випадку про численні імпровізації на загальну тему. Твердження Дж. Ная щодо універсальності та відповідності його теорії інтересам будь-яких країн, груп або окремих індивідів спростовується очевидною різноманітністю "національних" підходів і стратегій "м'якої сили" азіатських держав, все активніше включаються в конкурентну боротьбу за привабливість. Аналіз цього, набирає силу змагання, як зазначає цілий ряд дослідників, дозволяє виявити замість універсальної концепції поява стратегій з явно вираженими китайськими, японськими, індійськими, південнокорейськими й іншими специфічними рисами, які доповнюють і часто істотно модернізують вихідну ідею. У цьому випадку варто згадати лише деякі з найбільш важливих джерел цього різноманіття.

3. Росія і АТР.

Російсько-китайські відносини як взаємини між двома центрами сили всесвітній політиці характеризуються усуненням політичної конфронтації у постбіполярний період та актуальною динамічною розбудовою співпраці в багатьох векторах, а також вочевидь виступають в якості чинника сучасної системи міжнародних відносин, одним із сегментів якого є Азійсько-Тихоокеанський регіон, який, в свою чергу, є сьогодні одним із центрів формування глобального порядку денного. В ході аналізу взаємодії Росії та Китаю в Азійсько-Тихоокеанському просторі очевидно постає тенденція активного позиціювання обома державами себе в процесах регіональної економічної та безпекової співпраці за умов нерівнозначності регіонального статусу сторін, де КНР безумовно є одним із регіональних лідерів, а РФ лише претендентом на закріплення статусу тихоокеанської держави. Це зумовлює різноспрямованість національних інтересів та стратегій: для Китаю – зміцнення лідерських позицій, реалізації "корінних" інтересів територіального характеру, зменшення алармізму серед країн-сусідів; для Росії – інкорпорація в структури регіонального співробітництва, посилення власного впливу, захист відірваних від європейської частини в геоекономічному сенсі східних регіонів.

4. Україна та АТР.

Одним із пріоритетних сегментів системи національних інтересів України в Азійсько-тихоокеанському регіоні є її політична і безпекова складова. Азійсько-Тихоокеанський регіон є найбільшою геополітичною ланкою в архітектурі сучасного світу.

Важливим наслідком реалізації політичних інтересів України в Азійсько-тихоокеанському регіоні є високий рівень політичного двостороннього діалогу та розгалужена інфраструктура дипломатичної присутності нашої держави в регіоні, яка сприяє підтриманню і нарощуванню всіх форм двосторонньої взаємодії. Хорошим прикладом структурованої взаємовигідної двосторонньої співпраці є міждержавне співробітництво між Україною та потужним лідером АТР – КНР, які задекларували відносини конструктивного партнерства. Китай був першою країною, яка надала Україні гарантії ядерної безпеки у зв'язку з відмовою нашої держави від ядерної зброї.

5. Підготувати аналітичну доповідь за темою (додаток В).

Аналітична доповідь (виступ) – це публічне повідомлення, розгорнуте викладення певної наукової проблеми (теми, питання), що досліджується. Доповідь має писемно-усну форму, призначена для фахівців. Приклад

оформлення титульного аркушу аналітичної доповіді наведено у додатку Г. Приклад оформлення використаної літератури для есе та аналітичної доповіді наведено у додатку Д.

Практичні завдання для самостійного виконання

Робота з першоджерелами

Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Робота з широким спектром документальних джерел, статистичні ресурси, міжнародні договори, поточна міжнародна аналітика провідних стратегічних і економічних дослідницьких центрів та ін. Аналіз новин українських і зарубіжних ЗМІ за темою практичного заняття.

Питання для самопідготовки

1. Які, на ваш погляд, причини визначають сучасний і майбутній розвиток Азіатсько-Тихоокеанського регіону?
2. Проаналізуйте політику "м'якої сили" країн АТР у світі.
3. Проведіть порівняльний аналіз економічної, політичної, військової, культурної присутності Росії, США і ЄС в АТР.
4. Проаналізуйте національні інтереси Росії та США в АТР.

Словник термінів

Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) – це форум для обговорення та переговорів з питань торгівлі та іншим проблемам між країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону, включаючи Росію, США, Японію і Китай, а також інші країни цього регіону.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) – це поняття, що з'явилося в середині 1970-х рр. у відповідь на економічне диво Японії, тлумачення його конфігурації є дискусійним і залежить від цілей дослідження. Традиційно в АТР включають Північно-Східну і Південно-Східну Азію з додаванням того чи іншого складу зовнішніх учасників.

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії (заснована в 1967 р.)

АСЕАН + 3 (АПТ) – це регулярні саміти, що зводяться з 1997 р. лідерами АСЕАН за участю лідерів КНР, Японії, Республіки Корея з метою активізації багатостороннього співробітництва.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) – заснована в 1967 р. у Бангкоку. До складу організації увійшли: Індонезія, Малайзія,

Філіппіни, Сінгапур і Таїланд. У 1984 р. до АСЕАН приєднався Бруней, в 1995 р. – В'єтнам. АСЕАН ставить своїми цілями економічне і політичне, соціальне і культурне співробітництво.

АТЕС – це форум Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва. Заснований у 1989 р., є форумом з питань розвитку зовнішньоторговельної діяльності.

Багатополярна система – це система міжнародних відносин, яка характеризується множинністю центрів сили.

Баланс сил – це концепція, яка описує, як держави вирішують проблеми національної безпеки. Балансуюча система створюється шляхом протиставлення одних національних інтересів на противагу інтересам інших держав. Мир між державами розуміється як рівновага в розподілі сил між державами в рамках цієї системи.

Біполярна система – це система міжнародних відносин з двома центрами сили. Прикладом біполярної системи міжнародних відносин була холодна війна.

Блоки – це групи держав, які об'єднуються або створюють асоціації для визначеної мети. Прикладами можуть слугувати такі військово-політичні блоки, як НАТО, Організація Варшавського Договору, або торгові блоки, наприклад НАФТА.

Зовнішня політика – це система пріоритетів, принципів і дій, що реалізується урядом у взаєминах зі світом за межами державних кордонів.

Геополітика – це міждисциплінарна система знань про сукупність фізичних і соціальних, матеріальних і моральних ресурсів держави, що становлять той потенціал, використання якого (а в деяких випадках і просто його наявність) дозволяє державі добиватися своїх цілей на міжнародній арені.

Глобалізація – це процес, у результаті якого все більш прозорими стають кордони національних держав у різних сферах – економіці, соціальній взаємодії і т. д.

Глобальне управління – це процес, за допомогою якого різні суб'єкти міжнародних відносин прагнуть виробити загальні для світової спільноти правила поведінки на світовій арені.

Держава – це політична освіта, що містить територію, людей що її населяють; легітимний уряд, визнання іншими державами.

Рух неприєднання – це рух, утворений у період холодної війни групою країн; у більшості країн, що розвиваються, які об'єдналися з тим,

щоб уникнути втягування в конкуруючі блоки наддержав і відстоювати спільні інтереси.

Інтеграція – це процес зближення, об'єднання на міждержавному рівні.

Колективна безпека – це система світового порядку, в якій світове співтовариство колективно виступає проти держави-агресора.

Корейська проблема – це комплексна проблема, пов'язана з існуванням на Корейському півострові двох самостійних держав, з політичними режимами, що протистоять один одному.

Міжурядові організації, МПО – це інститути, засновані на основі міжнародних договорів державами, які є їх членами.

Новий світовий порядок – це нова система міжнародних відносин, яка формується з початку 1990-х рр. Цей порядок передбачає нову еру в міжнародних відносинах, яка більш вільна від загрози терору, сильніша в області права і безпечна в питаннях підтримання миру. Ця ера, в якій всі держави світу й усі регіони: Північ і Південь, Захід і Схід зможуть процвітати і жити в гармонії.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) – це спеціалізована установа ООН, створена з метою забезпечення якісної освіти для всіх і навчання впродовж усього життя; мобілізація наукових знань і політики в інтересах сталого розвитку; вирішення соціальних і етичних проблем; сприяння культурному розмаїттю, міжкультурному діалогу та культурі миру; розвиток інклюзивних суспільств знань за допомогою інформації і комунікації.

Східноазійські саміти – це система самітів, яка проводиться за ініціативою групи АСЕАН + 3 за участю Індії, Австралії та Нової Зеландії з 2005 р. для обговорення питань, пов'язаних з економічної інтеграції в регіоні.

Рекомендована література

Основна

1. Горбачов А. В. Опорний конспект лекцій з дисципліни "Міжнародні відносини в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні" [Електронний ресурс] / А. В. Горбачов. – Режим доступу : <https://pns.-hneu.edu.-ua/mod/book/view.php?id=282306>.

Додаткова

2. Азіатсько-Тихоокеанський регіон: історія і сучасність : навч. посіб. – Київ : Вища школа, 1993. – 91 с.

3. Актуальные проблемы международного права и международных отношений. Место Азиатско-Тихоокеанского региона в современных международных отношениях: проблемы безопасности и перспективы развития: сборник статей / под ред. Т. В. Кашириной, В. А. Аваткова, Д. А. Сидорова и др. – Москва : ИВЦ "Маркетинг", 2017. – 379 с.

4. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти : навч. посіб. / М. Г. Капітоненко. – Київ : Либідь, 2009. – 352 с.

5. Конфликты на Востоке: этнические и конфессиональные : [учеб. пособ. для вузов] / под ред. А. Д. Воскресенского. – Москва : Аспект Пресс, 2008. – 512 с.

6. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин : підручник / М. З. Мальський, М. М. Мацях. – [4-те вид., перероб. і доп.]. – Київ : Знання, 2011. – 406 с.

7. Політологічний енциклопедичний словник / укл: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. ; за ред. М. П. Требіна. – Харків : Право, 2015. – 816 с.

8. Політологія : навч. посіб. / О. М. Кузь, П. В. Брунько, І. М. Дубровська та ін. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. – 348 с.

9. Шергін С. О. Політологія міжнародних відносин [Текст] : навч. посіб. / С. О. Шергін. – Київ : Дипломатична академія України при МЗС України, 2013. – 204 с.

Інформаційні ресурси

10. Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.песс.org/>.

11. Азійський форум парламентаріїв з народонаселення і розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.afppd.org/>.

12. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.asean.org.id>.

13. Міжнародні відносини в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. Семена Кузнеця [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=7>.

14. Организация Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org>.

Додатки

Додаток А

Перелік тем для написання есе

1. Проблеми безпеки та перспективи розвитку Азіатсько-Тихоокеанського регіону.
2. Перспективи американо-китайських торгових війн з точки зору регіональної безпеки в АТР.
3. Урегулювання корейської проблеми: основні концепції з об'єднання Корейського півострова.
4. Геополітичні наслідки територіальних суперечок між Китаєм і Філіппінами.
5. Зростання ролі морських комунікацій в АТР у контексті протистояння США і КНР у Східній і Південно-Східній Азії.
6. Ракетно-ядерна програма КНДР і її вплив на безпеку в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.
7. Зони вільної торгівлі як інструмент сполучення зони «Нового Шовкового шляху» з глобальною економікою (на прикладі Шанхайської зони вільної торгівлі).
8. Боротьба з діяльністю ісламістських терористичних організацій у регіоні АТР.
9. Китай як генератор нового світового порядку: співвідношення ідей, безпеки, економіки і політики.
10. Сучасна роль японо-американського альянсу в АТР.
11. Сучасні міжнародні відносини КНР-США-Тайвань.
12. Програми економічної та військової допомоги як основа зовнішньополітичної стратегії США в Східній Азії у рамках «доктрини стримування».
13. Теорія «єдиного тихоокеанського співтовариства».
14. Проблеми регіональної інтеграції АТР. «Нові індустріальні країни» в регіональних конфліктах.
15. Перспективи розвитку країн АТР за прогнозами політологів.

Приклад оформлення титульного аркуша есе

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Кафедра
Міжнародних відносин,
політичних наук
і практичної філософії

ЕСЕ

на тему: **«Теорія єдиного тихоокеанського співтовариства»**

Виконав(-ла):
студент(-ка) спеціальності
291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації
та регіональні студії»
групи 6.01.291.010.17.1
Петров В. О.

Перелік тем для написання аналітичної доповіді

1. Розпад СРСР і зміна геополітичного положення КНР. «М'яка сила» в політиці КНР.
2. Політика КНР щодо окремих країн АТР. Вплив КНР у Латинській Америці.
3. Проєкт Економічного поясу Шовкового шляху і Морського шовкового шляху.
4. Українська криза і зближення КНР з РФ.
5. «Китайська мрія»: зовнішньополітичний аспект.
6. Зовнішня політика Японії: основні принципи, вплив внутрішніх факторів.
7. Роль Японії в регіональних економічних і політичних процесах. Японське економічне диво: заходи і вплив на країни АТР.
8. Економіка знань в Японії. Абеноміка і її вплив на розвиток економічних відносин з країнами регіону.
9. Еволюція американо-японського союзу (економічні, соціальні і політичні аспекти).
10. Японо-китайські відносини.
11. Японсько-корейські відносини, проблема Корейського півострова.
12. Російсько-японські відносини: проблема врегулювання територіальної суперечки.
13. Японія на міжнародних майданчиках АТР. Відносини з Австралією і Новою Зеландією. Японія і країни Південно-Східної Азії: пріоритетні напрями співпраці.
14. Особливості південнокорейської і північнокорейської моделі розвитку.
15. Проблема Корейського півострова: сутність, етапи, проблеми, перспективи.
16. Еволюція відносин між РК і КНДР: етапи, напрями співпраці і перспективи. Зовнішня політика РК. Основні документи і принципи.
17. Роль РК в економічному розвитку регіону, основні напрями співпраці.
18. Відносини РК з ключовими країнами регіону: США, Японією, КНР, РФ та ін.
19. Участь РК в інтеграційних процесах в АТР. Євразійські ініціативи РК.

20. Основні етапи розвитку зусиль міжнародної спільноти щодо припинення ядерної програми КНДР. Відносини КНДР з ключовими країнами регіону: США, Японією, КНР, РФ та ін.

21. Нова роль США в міжнародній системі після закінчення «холодної війни», посилення однобічності. Глобалізація і розширення «західного» економічного і політичного порядку в зовнішньополітичній стратегії Клінтона.

22. Проблема захисту прав людини у відносинах США з партнерами по регіону.

23. Перетворення Азії в головний регіональний стратегічний пріоритет Америки. Поворот США в Азію (Pivot to Asia).

24. Відносини з Китаєм як пріоритет американської зовнішньої політики. Двоїстість політики США щодо Китаю (стримування і залучення).

25. Проблема Тайваню в американо-китайських відносинах. Стратегія «оточення Китаю».

26. Політика США з підтримки і зміцнення системи спілок в АТР. Політика щодо окремих країн регіону: Японії, Південної Кореї, Філіппін, Австралії і т. д. Конкуренція з Китаєм за вплив на ці країни.

27. Політика США щодо КНДР і з питання північнокорейської ядерної програми.

28. Особливості взаємодії Канади з країнами АТР. Можливості Канади зі створення «противаги» США в АТР.

29. Підключення Канади до діяльності в регіональних організаціях. Канада в АТЕС. Співпраця Канади з країнами АСЕАН.

30. Торгово-економічне співробітництво Канади з країнами АТР. Канадські інвестиційні проєкти в АТР.

31. Співпраця Канади з країнами АТР в області безпеки.

32. Нова роль Австралії в АТР. Політика Австралії в умовах американо-китайських протиріч у регіоні.

33. Роль Нової Зеландії в АТР. Стан і перспективи участі Нової Зеландії у регіональних інтеграційних процесах.

34. Торговельно-економічне співробітництво ДЛА з АТР (структура товарообігу, сфери взаємодії). Інвестиційне та фінансове співробітництво.

35. Політичне і соціокультурне співробітництво ДЛА з АТР.

36. Міжамериканське співробітництво в контексті розвитку відносин в АТР. Співпраця через міжрегіональні інститути розвитку (Міжамериканський банк розвитку).

37. Участь країн Латинської Америки в багатосторонніх майданчиках АТР.

38. Країни Латинської Америки в зонах вільної торгівлі в АТР. Розвиток зон вільної торгівлі.

39. Значення БРІКС для країн Латинської Америки.

40. Зовнішньополітичні пріоритети окремих країн Латинської Америки під час вибудовування співпраці з країнами і багатосторонніми майданчиками АТР.

41. Розширення співпраці Китаю з країнами Латинської Америки. Взаємодія Японії, Південної Кореї і країн АСЕАН з державами Латинської Америки.

42. Обмеження інтеграції країн Латинської Америки в АТР (наявність торгових угод між країнами й об'єднаннями в регіоні, переважно сировинна структура експорту латинських країн тощо).

43. Характеристика ПСА як окремого субрегіону. Значення ПСА для світової економіки і світової політики.

44. Роль діаспор у Південно-Східній Азії. Економічний регіоналізм.

45. Історія створення АСЕАН, етапи формування асеаноцентричних майданчиків і їх можливості. Основні принципи АСЕАН. «Шлях АСЕАН».

46. Особливості та проблемні точки індійсько-китайських відносин.

47. Взаємодія Індії і США в АТР. Участь Індії в багатосторонніх форматах в АТР (АСЕАН + 1, АСЕАН + 8).

48. Індійська версія концепції Індо-Тихоокеанського регіону: причини, географічний і концептуальний формат.

Приклад оформлення титульного аркуша аналітичної доповіді

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Кафедра
Міжнародних відносин,
політичних наук
і практичної філософії

АНАЛІТИЧНА ДОПОВІДЬ
на тему: **«Особливості та проблемні точки
індійсько-китайських відносин»**

Виконав(-ла):
студент(-ка) спеціальності
291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації
та регіональні студії»
групи 6.01.291.010.17.1
Петров В. О.

Харків 2021

Приклад оформлення використаної літератури

1. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – Київ : Стилос, 2005. – 555 с.
2. Басов Ф. А. Германия в Европейском Союзе: от экономического локомотива к политическому лидерству / Ф. А. Басов // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. – 2017. – Т. 10. – № 1. – С. 33–52.
3. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
4. Девіс Н. Історія Європи / Н. Девіс ; [пер. з англ. П. Тарашука]. – Київ : Основи, 2001. – 1464 с.
5. Christian D. Maps of Time: An Introduction to Big History / D. Christian. – Berkeley ; Los Angeles ; London : University of California Press, 2011. – 642 p.
6. Офіційний сайт Головного управління статистики в Харківській області. – Режим доступу : http://uprstat.kharkov.ukrtel.net/ua/stat/stat_inf.
7. Welt C. Ukraine: Background, Conflict with Russia, and U. S. Policy [electronic resource] / C. Welt // Congressional Research Service. – Access mode : https://www.everycrsreport.com/files/20200429_R45008_e3102e65e35cca059be6ffecbe255f6174a8f006.pdf.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Політико-історичний аналіз Азіатсько-Тихоокеанського регіону.....	5
Тема 1. Основні підходи до визначення Азіатсько-Тихоокеанського регіону	5
Тема 2. Історичний розвиток міжнародних відносин в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні	7
Тема 3. Культурологічний аспект розвитку держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону	9
Тема 4. Механізми співпраці в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.....	11
Змістовий модуль 2. Азіатсько-Тихоокеанський регіон у сучасних геополітичних умовах	14
Тема 5. Регіональна економічна система в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні	14
Тема 6. Геополітичні процеси в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.....	16
Тема 7. Сучасні внутрішньополітичні й суспільні процеси в державах Азіатсько-Тихоокеанського регіону.....	19
Тема 8. Процеси формування архітектури військової та невійськової безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні	22
Тема 9. Перспективи розвитку Азіатсько-Тихоокеанської регіональної підсистеми міжнародних відносин.....	25
Рекомендована література.....	30
Додатки.....	32

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

**Методичні рекомендації
до практичних завдань та самостійної роботи
для студентів спеціальності
291 "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Кузь Олег Миколайович**
Горбачов Антон Володимирович
Коротков Дмитро Сергійович

Відповідальний за видання *О. М. Кузь*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2021 р. Поз. № 206 ЕВ. Обсяг 40 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*